

ДІЄВІСТЬ МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ THE EFFICIENCY OF PROPERTY TAXATION IN UKRAINE

УДК 336.02

Баранова В.Г.

доктор економічних наук, професор
кафедри фінансового менеджменту
та фондового ринку,
Одеський національний економічний
університет

Слатвінська М.О.

кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів
Одеський національний економічний
університет

Статтю присвячено дослідженню дієвості майнового оподаткування в Україні. Виявлено недоліки та позитивні аспекти стягнення податку на майно. У процесі дослідження узагальнено і систематизовано чинники впливу на дієвість майнового оподаткування. У статті надано власне бачення поняття «дієвість майнового оподаткування». Запропоновано напрями удосконалення податку на майно в Україні.

Ключові слова: податок, податок на майно, транспортний податок, дієвість майнового оподаткування, доходи бюджету.

Статья посвящена исследованию действенности имущественного налогообложения в Украине. Выявлены недостатки и положительные аспекты взимания налога на имущество. В процессе исследования обобщены и систематизированы факторы влияния на действенность имущественного налогообложения. В статье пред-

ставлено собственное видение понятия «действенность имущественного налогообложения». Предложены направления совершенствования налога на имущество в Украине.

Ключевые слова: налог, налог на имущество, транспортный налог, действенность имущественного налогообложения, доходы бюджета.

The article is devoted to the study of the effectiveness of the property taxation in Ukraine. The advantages and disadvantages of the property tax collection are revealed. In the process of research, the factors influencing the property taxation effectiveness are summarized and systematized. The article provides the author's personal vision of the concept of the property taxation effectiveness. The ways of the property tax improvement in Ukraine have been offered.

Key words: tax, property tax, transport tax, efficiency of the tax on the property, budget revenues.

Постановка проблеми. Основним завданням соціально-економічного розвитку країни, яка стала на шлях модернізаційних перетворень, є забезпечення місцевого самоврядування фінансовими ресурсами для задоволення суспільних потреб. Достатність фінансових ресурсів дає органам місцевого самоврядування можливість виконувати покладені на них функції і створювати умови для реалізації стратегій розвитку регіонів та країни загалом. Започаткований в Україні процес фіскальної децентралізації сприяв збільшенню надходжень місцевих податків і зборів, але не усунув проблемні аспекти їх стягнення. У цьому контексті особливе місце відводиться майновому оподаткуванню як одному з основних джерел власних фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Досвід розвинених країн світу свідчить, що майнове оподаткування є одним з ефективних джерел податкових надходжень, і йому приділяється особлива увага. Застосування податків на майно, особливо на місцевому рівні, здатне значною мірою посилити виконання ними їхніх функцій (фіскальної, регулюючої, контрольної) та сприяти розвитку територій.

У деяких країнах Європейського союзу, зокрема у Швеції, питома вага податків на майно у 2016 році становила 3,13% ВВП, тоді як в Україні після всіх позитивних зрушень у цьому напрямі – 1% ВВП [1; 2; 3]. Економічні реалії сьогодення свідчать про наявність недоліків у цій сфері та необхідність удосконалення майнового оподаткування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам майнового оподаткування приділяють увагу українські вчені, такі як Я.П. Квач, В.Я. Князькова, [4] Ю.М. Лисенков, О.Я. Мельник, І.В. Педь [5] та інші. Незважаючи на значну кількість публікацій із проблематики майнового оподаткування, низка

питань залишається невирішеними. Зокрема, останнім часом актуалізується необхідність ґрунтовного дослідження дієвості майнових податків в Україні та виявлення проблемних аспектів у цій царині.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження дієвості майнового оподаткування в Україні, виявлення недоліків в цій сфері та розроблення пропозицій щодо напрямів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізаційні екстерналії, внутрішні шоки і фіскальні дисбаланси поглиблюють та загострюють проблему необхідності удосконалення майнового оподаткування, підвищення його дієвості як альтернативи формування дохідної бази місцевих бюджетів та інструменту регулювання майнового стану. Зарубіжний досвід майнового оподаткування доводить, що податки на майно є найменш шкідливими для економічного зростання. Однак притаманні українській практиці особливості їх стягнення є недосконалими і не забезпечують справедливості оподаткування, захисту від корупційних та інших зловживань. Останні не сприяють розширенню бази оподаткування, і, як наслідок, податкові надходження формуються не в повному обсязі. Це знижує фінансову самостійність місцевих бюджетів і стримує соціально-економічний розвиток.

Досліджуючи дієвість майнового оподаткування в Україні, варто зупинитися на розумінні його сутності. Поняття «дієвість» – ефект дії, межа дійсного корисного впливу (практичної результативності) [6].

Для цілей цього дослідження під дієвістю майнового оподаткування пропонується розуміти особливу форму результативності, яка визначається як конкретна участь майнових податків у формуванні доходів місцевих бюджетів та забезпеченні

регулювання майнового стану. Отже, йдеться про те, що майнові податки мають виконувати не лише фіскальну функцію, а й регулюючу, здійснюючи вплив на майновий стан населення країни.

Доцільно зазначити, що дієвість майнового оподаткування знаходиться під постійним впливом низки чинників (безпосереднього та опосередкованого впливу) і перебуває в межах часового та інформаційного полів (рис. 1). У процесі дослідження основні чинники було узагальнено та систематизовано.

Водночас слід зазначити, що якщо інформаційне поле постійно наповнюється (розширюється), то часове зменшується (звужується). Отже, для отримання дійсно корисного впливу від майнового оподаткування необхідно враховувати комплекс умов, які охоплюють групу чинників економічного, соціального, політико-правового, культурно-історичного та інформаційного характеру, а також брати до уваги вплив часового та інформаційного полів.

Науковці І.В. Педь, Ю.М. Лисенков, О.Я. Мельник [5] звертають увагу на те, що у процесі справляння податків майнової групи виникають внутрішні суперечності. Останні мають два аспекти: макроекономічний, що зумовлений суперечливістю податкового законодавства, а також мікроекономічний, який зумовлений специфікою обчислення сум і подальшого адміністрування податку.

Проте на цьому суперечності та недоліки майнового оподаткування не вичерпуються. Від-

сутність єдиної інформаційної бази даних щодо об'єктів майнового оподаткування приводить до значної втрати фінансових ресурсів місцевих бюджетів, з одного боку, та провокує подальшу несплату майнових податків – з іншого. Для економіки України такий недолік є суттєвим, адже українські олігархи сконцентрували у своїх руках найбільшу частину національного капіталу у світі. Ба більше, він знаходиться в тіні.

З цього приводу професор М.І. Зверяков зазначає, що олігархи володіють найвищою монопольною владою, яка породжує повсюдну корупцію і величезний розрив у доходах між надбагатими та рештою населення і, як наслідок, низький темп зростання ВВП в останні роки [7]. При цьому в розвинутих країнах сумарний обсяг податків на доходи і нерухомість для надбагатих громадян становить 40-50%, тоді як в Україні обсяг задекларованих доходів, з яких сплачуються податки, не перевищує 6% від їхніх загальних доходів [8, с. 71].

Вирішення окресленої проблеми сприятиме залученню значних надходжень до бюджету і дасть змогу реалізувати регулюючу функцію цього податку, яка в сьогоденні реаліях не виконується в Україні, хоча й закладена природою майнового оподаткування. Натомість у зарубіжних країнах воно є не лише одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів, а й вагомим інструментом ефективного використання майна та елементом реалізації принципу соціальної справедливості, який передбачає рівномірність розподілу податку

між громадянами країни пропорційно до їхніх статків.

Найпоширенішою базою оподаткування майновими податками прийнято вважати землю й об'єкти нерухомості, однак в окремих країнах база оподаткування є більш розгалуженою внаслідок залучення до оподаткування інших видів рухомого та нерухомого майна: транспортних засобів, обладнання та устаткування, нематеріальних активів, предметів розкоші тощо.

Згідно з нормами податкового законодавства України, податок на майно складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плати за землю та податку зі власників транспортних засобів, де об'єктами є відповідно: житлова та нежитлова нерухомість (в тому числі їх

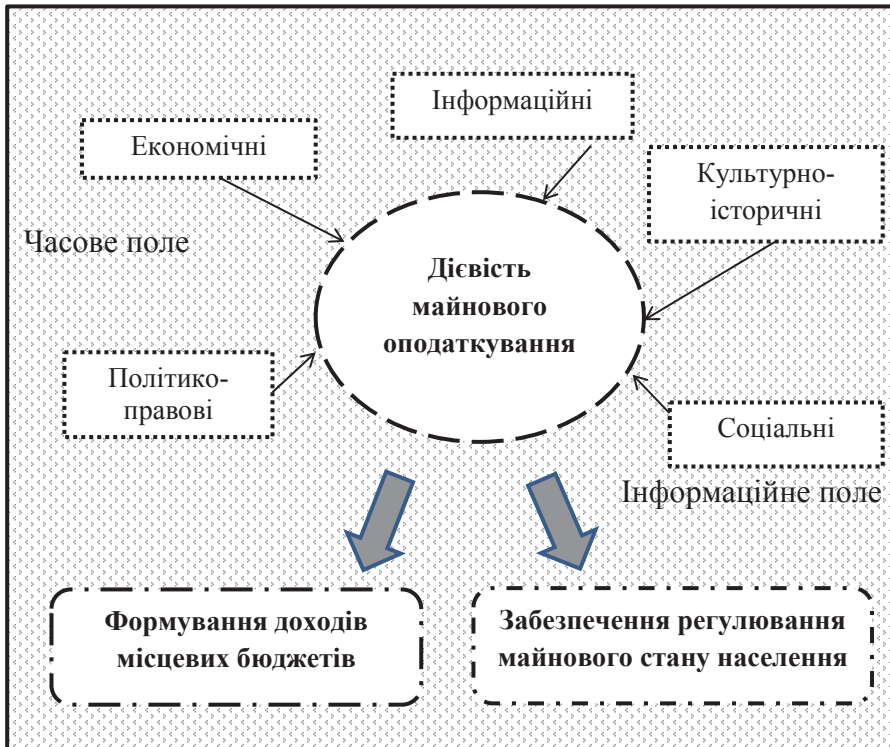

Рис. 1. Чинники впливу на дієвість майнового оподаткування в Україні

Складено: особиста розробка автора

частка), земельні ділянки та земельні частки (паї) які перебувають у власності, легкові автомобілі (з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати) [9].

Незважаючи на те, що за останні 5 років фіскальне значення майнових податків в Україні має позитивну динаміку (табл. 1), усе ж фіскальний потенціал цього податку не розкрито в повному обсязі.

Проведений моніторинг дав змогу визначити частку майнових податків у податкових надходженнях Зведеного і місцевих бюджетів України та у ВВП країни (рис. 2).

Питома вага майнових податків у податкових надходженнях для країн ЄС становить в середньому 5,4-5,6%, тоді як зазначений показник в Україні не перевищує 3,8%. Питома вага податку у ВВП України з 2012 по 2015 рік була менше 1%, тоді як для країн ОЕСР відповідний середній показник становить 1,7-1,9% [11]. Та вже у 2016 році вона становила 1,05%, що є позитивною динамікою.

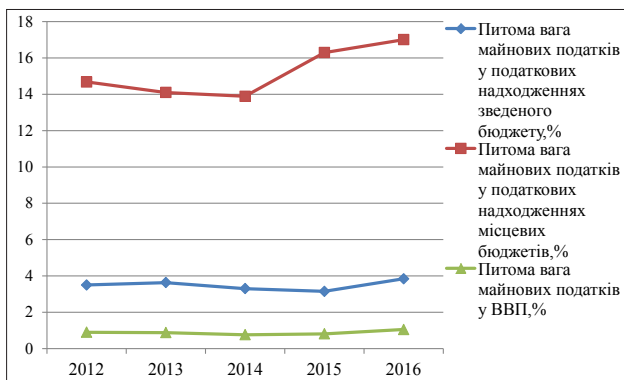

Рис. 2. Динаміка питомих ваг майнових податків у ВВП, доходах Зведеного та місцевих бюджетів України, % [3; 10; 12]

Аналіз податкових надходжень місцевих бюджетів дав можливість виявити тенденцію зростання фіскальної ролі майнових податків у структурі податкових надходжень. Варто зазначити, що обсяги плати за землю зростають швидшими темпами (особливо земельний податок із юридичних осіб), ніж транспортний податок, і цей майновий

податок за надходження у повному обсязі до місцевих бюджетів міг би стати важливим фіскальним інструментом зміцнення місцевих фінансів.

Що ж до податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, то слід зазначити, що протягом останніх років концепція цього податку зазнавала змін. Вони стосувалися оподаткування комерційної нерухомості (до 2015 р.), зміни бази оподаткування (з житлової на загальну площу), а також широкого вилучення/пільг стосовно неоподаткованої площі житлового сектору. Такі заходи фіскальної політики привели до нівелювання ефекту від введення податку у 2013-2014 рр. Витрати на адміністрування податку перевищили доходи від нього [4, с. 869].

У 2016 році частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в загальній сумі податку на майно становила 5,7%, збільшившись порівняно з 2016 роком лише на 1,1%. Його незначне поширення і законодавча норма щодо встановлення ставок податку (розмір не залежить від реальної ринкової вартості об'єктів оподаткування) негативно впливають на дієвість цього інструменту фіскальної політики.

Ще одним складником майнового оподаткування є транспортний податок, за яким надходження податку до бюджету демонструють нестійку тенденцію, що також пов'язано проблемами в адмініструванні цього податку. Проведений аналіз дає можливість запропонувати основні шляхи підвищення ефективності застосування транспортного податку в Україні: до об'єктів оподаткування відносити не лише дорогі автомобілі, а й інші транспортні засоби масового попиту; як базу оподаткування додатково використовувати об'єм викиду вуглекислого газу; застосовувати прогресивну шкалу оподаткування.

Податки на майно мають і позитивні сторони. Серед них доцільно виокремити забезпечення місцевих бюджетів стабільними джерелами надходжень і здатність мотивувати власників майна до більш ефективного його використання, а також можливість ефективного обкладання доходів, які знаходяться в тіні (за умови наявності інформаційної бази).

Таблиця 1

Фіскальне значення майнових податків в Україні [3; 10]

Рік	2012	2013	2014	2015	2016
Загальна сума податку на майно, млн. грн.	12 607,34	12 833,34	12 132,45	16 011,14	24 989,36
у тому числі:					
Податок/збір на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки податку, млн. грн.	0,086	22,54	44,88	745,7	1418,9
Плата за землю (земельний податок та орендна плата), млн. грн.	12 581,7	12 802,9	12 083,9	14 831,42	23 323,6
Транспортний податок / до 2014 року (Податок зі власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів), млн. грн.	25,55	7,9	3,67	434,02	246,86

Висновки з проведеного дослідження.

Дослідження реалій сьогодення в контексті визначення дієвості майнового оподаткування в Україні дали можливість виявити його недоліки і позитиви, узагальнити і систематизувати чинники впливу та розробити пропозиції щодо напрямів удосконалення податку на майно. Результати дослідження, з огляду на необхідність реалізації безпосередніх функцій майнового оподаткування, доводять доцільність удосконалення адміністрування цього податку шляхом реалізації окреслених заходів та врахування пропозицій щодо: перегляду доцільності застосування пільгового підходу до власників кількох об'єктів нерухомості; необхідності врахування територіального розташування нерухомості для цілей оподаткування; закладення ринкової вартості нерухомості в механізм розрахунку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, замість чинної нині площі об'єкта нерухомого майна; надання права місцевим органам влади враховувати рівень доходів і сімейний стан для цілей стягнення податку на нерухомість; до об'єктів оподаткування відносити не лише дорогі автомобілі, а й інші транспортні засоби масового попиту; як базу оподаткування транспортного податку додатково використовувати об'єм викиду вуглекислого газу та інше.

Найбільш актуальною проблемою, яка потребує невідкладного вирішення, є створення єдиної інформаційної бази даних щодо об'єктів майнового оподаткування в Україні, відсутність якої приводить до значних втрат фінансових ресурсів місцевих бюджетів, з одного боку, та зниження регулюючого впливу податку – з іншого.

Проведене дослідження не лише підтверджує необхідність удосконалення майнового оподаткування в Україні для підвищення його дієвості, а й вказує на наявність діалектичної об'єктивно-суб'єктивної структури властивих їм проблем та обґрунтовує напрями удосконалення. Предметом подальшого дослідження є фінансна полі-

тика в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистика Швеції. URL: <http://svspsb.net/sverige/statistika-shvecii-1-2017.php>.
2. Валовий внутрішній продукт (1990-2014) / Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Звітність про виконання бюджетів / Офіційний сайт державного казначейства України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
4. Князькова В.Я. Реалії та перспективи оподаткування нерухомого майна в контексті світового досвіду / В.Я. Князькова, Я.П. Квач // Глобаль та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 5. С. 867-870.
5. Педь І.В. Особливості майнового оподаткування в Україні в контексті євроінтеграції / І.В. Педь, Ю.М. Лисенков, О.Я. Мельник // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 12. С. 23-25. URL http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2012/7.pdf.
6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/dijovuj>.
7. Зверяков М.І. Про зміну моделі економічного розвитку / М.І. Зверяков // Економіка України. 2015. № 6. С. 41-49.
8. Нигматуллин Р.И. Украина: цена независимости / Р.И. Нигматуллин // Свободная мысль. 2014. № 2. С. 59-82.
9. Податковий кодекс Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
10. Статистичні дані Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznikivikonannja-bjudzhetu-ukraini-20142015-rik?category=bjudzhet&subcategory=bjudzhet-potochnogo-rok>.
11. OECD: Revenue Statistics 1965-2014 p. – 2015. P. 104-105. URL: <http://www.oecd.org/general/oecdarchives.htm>.
12. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/plani-ta-zvitiroboti-/237691.html>.